

معرفی کتاب‌های درسی چاپ سنگی [لآلی الادب]

● فرشته ذوالجناحی*

اشاره

کتاب‌های درسی رسمی مدرسه‌ها در هر دوره تحصیلی ابزار خوبی برای معرفی رویکردهای برنامه‌های درسی آن دوره است. در واقع با بررسی این کتاب‌ها تا حدودی می‌توانیم جهت‌گیری‌های محتواهای آموزشی و درسی آموزش و پرورش آن دوره و همچنین نیازهای دانشی فراگیرندگان و حتی مباحث هنری و صفحه‌آرایی، طراحی و... کتاب‌ها را شناسایی کنیم. در شماره‌های قبل تعدادی از این کتاب‌ها را بررسی و معرفی کردیم. در این شماره کتاب «لآلی الادب» را معرفی می‌کنیم که در زمینه ادبیات فارسی است.

مقدمه

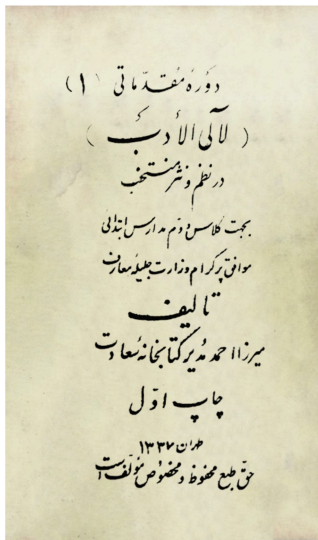
«لآلی الادب» عنوان یک کتاب درسی است با موضوع ادبیات فارسی که عمدتاً شامل قطعات نظم و نثر ادبی بوده و در پایه‌های متفاوت تحصیلی تدریس می‌شده است. احمد سعادت این کتاب را در سال ۱۳۳۷ برای تدریس در پایه دوم ابتدایی به رشته تحریر درآورد. اطلاعات روی جلد عبارت‌اند از:

- دوره مقدماتی (۱) ● لآلی الادب ● در نظم و نثر منتخب
- به جهت کلاس دوم مدارس ابتدایی ● موافق پروگرام وزارت جلیله معارف
- تألیف میرزا احمد مدیر کتابخانه سعادت^۲ ● چاپ اول
- طهران ۱۳۳۷ هـ. ق ● حق طبع محفوظ و مخصوص مؤلف است.

* محقق و پژوهشگر حوزه تاریخ تعلیم و تربیت

۱. جمع لوء

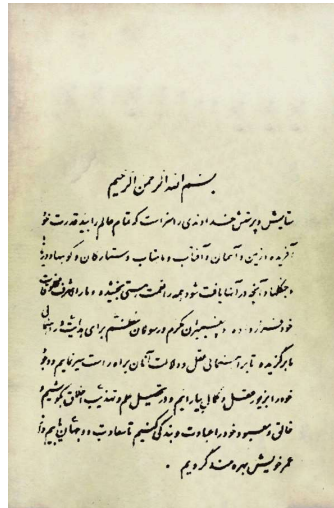
۲. احمد سعادت (۱۳۴۰-۱۲۸۶)، مؤلف کتاب‌های درسی، از جمله لالی الادب برای پایه‌های اول تا ششم ابتدایی و اخلاق یا دستور زندگانی.

این کتاب در ۸۰ صفحه در ابعاد ۵/۲۰ در ۵/۱۳ سانتی متر توسط مرتضی الحسینی البرغانی^۱ کتابت و به زیور طبع آراسته شده و به شیوه کتاب‌های قدیمی فاقد فهرست عنوان‌هاست. در ابتدا و انتهای کتاب سه صفحه سفید قرار دارد.

پس از صفحه‌های آغازین، مقدمه‌ای کوتاه در ستایش پروردگار و شأن و منزلت پیامبران الهی آمده است.

نام نخستین درس بعد از مقدمه «نصایح» است که عنوانی مشترک برای ارائه برخی ویژگی‌های اخلاقی شایسته و ناشایست، بایدها و نبایدهای رفتاری پیرامون موضوع‌های مختلف است. اولین بخش آن حاوی ۳۳ بند ارزنده است که این گونه آغاز می‌شود: «ای فرزندان! خدای یگانه را که خالق تمام مخلوقات است، پرستش و عبادت نمایید و اطاعت احکامش را برخورد واجب شمارید تا رستگار شوید.»

در ادامه درس «نصیحت دانشمندان به فرزند خود» آمده است که با بهره‌گرفتن از منابع غنی ادب فارسی حکایت‌هایی را می‌آورد و به بیت‌هایی از شاعران به‌نام ایران اشاره می‌کند. درس بعد با عنوان «تربیت» حاوی اندرز حکما برای تعلیم فرزندان است با دو بیت از «مثنوی». درس بعد حکایتی است با عنوان «جاهل و دانشمند» و سپس لطیفه‌ای^۲ در منزلت علم و ادب بیان شده است. درس بعد «نصیحت جامی به فرزند خود» نام دارد که شعری از عبدالرحمن جامی، شاعر شهیر قرن نهم هجری را آورده است با این مطلع:

ای نهال چمن و جان دلم / غنچه باغچه‌ات آب و گلم

در ادامه در بخش دوم با عنوان «نصایح»، ۱۴ فضیلت اخلاقی آمده است که عنوان اولین آن‌ها «علم کلید گنج‌هاست». بعد از آن به شعری از ناصح‌الممالک^۳ برمی‌خوریم با عنوان «در مذمت تنبلی و مدح کارکردن و حب وطن» که دو بیت اول آن چنین است:

الا ای کودک با عقل و ادراک / مکن همان تنبلی را پیشه خود
زمن بشنو نصیحت با دل پاک / بدین پیشه مکن تو ریشه خود

سپس در بخش سوم «نصایح»، ۱۲ بند اخلاقی پیرامون وطن دوستی و وظیفه افراد در قبال آن آمده است. درس بعدی حکایت «پدر ناصح» است با مضمون مذمت مردم‌آزاری، به‌خصوص در مورد زبردستان و با شعری از «گلستان سعدی» با این مطلع:

۱. نام کاتب در انتهای کتاب آمده است.

۲. نکته، سخن نغز.

۳. اسماعیل ناصح‌الممالک بروجردی، متخلص به «حیرت» (۱۳۱۰-۱۲۴۸).

که دستی است بالای دست تو هم

مکن خیره بر زیردستان ستم

درس بعد حکایتی کوتاه است با عنوان «دانشمند و جاهل» که با بهره گرفتن از شعرهای سعدی، از جمله شعر معروف ایشان که به زیبایی می‌فرماید:

نه همین لباس زیباست نشان آدمیت

تن آدمی شریف است به جان آدمیت

و به این ترتیب موضوع سیرت زیبا را مطرح می‌کند. سپس درسی با موضوع «نوع دوستی» با عنوان «بهترین صفت‌ها خیرخواهی نوع است» و پس از آن دو حکایت با عنوان‌های کودک شیرین» و «طفل بی‌رحم» پیرامون برخی رفتارهای نامناسب کودکان با حیوانات آورده شده است. در ادامه شعری از «نصایح الممالک» با عنوان «خوش‌خویی و کم‌آزاری» ارائه شده است که به رفتارهای شایسته اشاره دارد. درس بعد بخش چهارم «نصایح» آمده است با ۱۱ نکته اخلاقی. در ادامه یک دوبیتی از گلستان سعدی درباره پادشاه ظالم و پس از آن داستان «طفل نافرمان» ارائه شده است.

مبحث بعد پیرامون «اعتدال در خوردن» است که در قالب نصایح حکیمی به فرزند خود، به این موضوع می‌پردازد. سپس ابیاتی از گلستان سعدی با عنوان «کم‌خوردن موجب سلامتی است»، و حکایتی درباره عابد پرخور که نکوهش شده، آمده است. بخش پنجم «نصایح» که حاوی ۱۲ توصیه حول محور رعایت در خوردن است، این قسمت را به پایان می‌رساند. موضوع بعدی تنبیه است که با این بیت از بوستان سعدی آغاز می‌شود:

مگر روزی افتد به سختی کشی

نداند کسی قدر روز خوشی

و پس از آن داستان «پسر دروغ‌گو» آمده که در سال‌های بعد با عنوان «چوپان دروغ‌گو» در کتاب‌های فارسی دوم و یا سوم (برخی سال‌ها در پایه دوم و در بعضی سال‌ها در پایه سوم) ارائه شده است. در ادامه یک دوبیتی از گلستان و حکایتی با عنوان «طفل راست‌گو» نقل شده است و با چند بیت از مثنوی مولانا این بحث تمام می‌شود. محور درس بعد «دین‌داری» است که با شعر «نصیحت سرخوش به فرزند خود» آغاز شده و سپس بخش ششم «نصایح» با ۱۲ پند درباره راست‌گویی و پرهیز از دروغ آمده است.

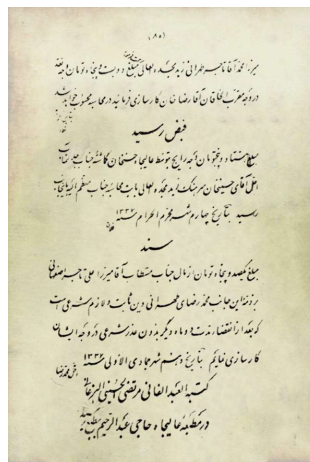
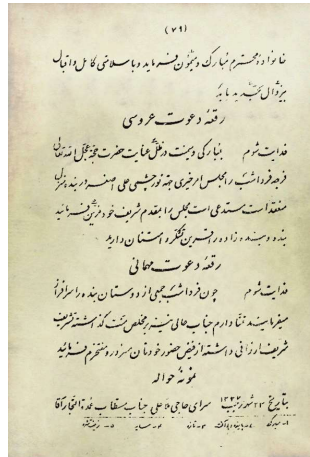
موضوع بعد درباره صبر و تحمل است که با داستان کوتاهی با عنوان «طفل کم‌صبر» شروع می‌شود و در ادامه با یک دو بیت از مثنوی، یک نکته و چند بیت شعر به پایان می‌رسد. درس بعد «نصیحت وزیر به فرزندان خود» نام دارد که به بیان فضایل علم‌و ادب و دوری از کبر و جهل پرداخته است و با شعر «جاهل و خرمهره» از سعدی به پایان می‌رسد. درس بعد حکایتی است با عنوان «مأمون و رعایا» پیرامون ظلم و عدل. بعد از آن داستان «شاه‌عباس و دهقان» آمده با همان مضمون ظلم و عدل و سپس بخش هفتم «نصایح» با ۱۴ پند حول محور ظلم و عدل ارائه شده است.

«شاهزاده و امیرزاده» عنوان درس بعدی است که به حلم و بردباری اشاره دارد و با یک دوبیتی به اتمام می‌رسد. در ادامه سه حکایت با این عنوان نقل شده است: «بازرگان و پسر»، «اتفاق خوب» و «به‌صلح راضی باشید». سپس بخش هشتم «نصایح» با ۱۵ پند اخلاقی ارائه شده است. عنوان درس بعد چنین است: «حسد بدترین صفت‌هاست.» در ادامه یک دوبیتی با همین موضوع، و سپس درسی با عنوان «حکایت» درباره هم‌نشین و اهمیت آن به همراه یک دوبیتی ارائه شده است. در بخش نهم «نصایح» هم ۱۲ پند آورده شده است و این قسمت با شعری از گلستان سعدی به پایان می‌رسد.

عنوان بحث بعدی «حفظ‌الصحه» است که در دو قسمت بیان شده است. در اولین قسمت کلیاتی درباره اهمیت سلامتی و حفظ آن بیان می‌شود. سپس دو حکایت کوتاه با این عنوان‌ها آمده است: «جوان عیب‌جو» و «دانشمند و جوان عیب‌جو» با مضمون «غیبت و مذمت بیان عیوب دیگران». عنوان درس بعد «در میان سخن دیگران سخن مگویند» است و پس از آن بیت‌هایی درباره فضیلت خاموشی به‌وقت ندانستن و کم‌گویی آورده شده است. در بخش دهم «نصایح» ۱۲ پند درباره همین موضوع آمده است. درس بعد حکایتی است به نظم با عنوان «دانشمند و مرد فضول». در ادامه، حکایت «عابد متکبر» و سپس «دانشمند و امیر ختن» از «بوستان» سعدی بیان شده است.

در دومین قسمت از مبحث حفظ‌الصحه، بحثی پیرامون هوا (اکسیژن) و اهمیت آن در زندگی، وظیفه ریه و شش‌ها، و نحوه مراقبت از آن‌ها مطرح شده است. عنوان‌های درس‌های بعد «نصایح معلم» و «امیرزاده مسرف» است. ادامه شعری از نظامی به نام «نصیحت»، شعری از مثنوی با عنوان «مرد لئیم» و بخش یازدهم «نصایح» با ۱۲ پند آموزنده ارائه شده است.

عنوان درس بعد حکایت «هور و زنبور» است و پس از آن شعری از بوستان سعدی با عنوان «دزد گرفتار و فقیر» آورده شده است. بخش پایانی کتاب به آموزش نحوه نگارش انواع نامه‌ها در قالب نامه پدر به فرزند و برعکس، با نام «عریضه پسر به پدر» و جواب پدر به پسر، نامه دو دوست به یکدیگر با عنوان «رقعه دوستانه»، نامه شاگرد به هم‌کلاسی‌ها، نامه تسلیت، نامه تبریک عید، و دعوت‌نامه عروسی و میهمانی آورده شده و در انتها تصویر برخی اوراق رسمی، مانند نمونه قبض رسید، حواله و سند ارائه شده است.

◆ **نکته‌ها:** ● معنای کلمه‌های دشوار تمامی درس‌ها به صورت پانویس در انتهای صفحه‌ها آمده است.

● به‌منظور حفظ امانت، نگارش عنوان‌های درس‌ها عیناً به‌همان صورت که در کتاب آمده، آورده شده است.

● بسیاری از متن‌های نظم و نثر موجود در کتاب فاقد نام پدیدآور است. چنانچه جست‌وجوها به نتیجه رسیده باشند، نام ایشان ذکر شده است.